ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статей 309, 392 Кримінального процесуального кодексу України

К и ї в
17 листопада 2026 року
№ 7-р/2026

Справа № 1-7/2025(376/25)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Петришина Олександра Віталійовича – головуючого,
Барабаша Юрія Григоровича,
Водяннікова Олександра Юрійовича,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Грищук Оксани Вікторівни,
Кичуна Віктора Івановича,
Лемака Василя Васильовича – доповідача,
Олійник Алли Сергіївни,
Первомайського Олега Олексійовича,
Різника Сергія Васильовича,
Совгирі Ольги Володимирівни,
Філюка Петра Тодосьовича,
Юровської Галини Валентинівни,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статей 309, 392 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В.В. та дослідивши матеріали справи,

Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Верховний Суд – звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність статтям 3, 21 Конституції України у взаємозв'язку з частинами четвертою, п'ятою її статті 41 та статтям 8, 55, 129 Конституції України (конституційність) окремі приписи статей 309, 392 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс) у тім, що вони унеможливлюють апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100, „статей 170–173 Кодексу".

У конституційному поданні Верховний Суд виклав обставини, які зумовили ініціювання звернення до Конституційного Суду України, зазначивши, зокрема, таке:

„Слідчий суддя Камінь-Каширського районного суду Волинської області ухвалою від 29 грудня 2022 року задовольнив клопотання про скасування арешту майна, що є власністю третьої особи, та надав дозвіл на реалізацію такого майна. Волинський апеляційний суд ухвалою від 7 січня 2025 року відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою представника власника майна на вказану ухвалу слідчого судді, оскільки вона не підлягає оскарженню в апеляційному порядку з огляду на положення статті 309 Кодексу. На ухвалу апеляційного суду подано касаційну скаргу".

Твердячи про неконституційність оспорюваних приписів Кодексу, суб'єкт права на конституційне подання зазначає, що „хоча доля речових доказів у кримінальному провадженні під час досудового розслідування покладається на слідчого суддю, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, однак це не виключає можливості судової помилки у вирішенні означеного питання і необхідності своєчасного її виправлення до моменту припинення права власності".

Автор клопотання також стверджує, що неможливість оскарження особою в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про передачу майна для реалізації на підставі пункту 2 частини шостої статті 100 Кодексу створює умови, які можуть призвести до тяжких невідворотних наслідків для особи у вигляді безпідставного припинення її конституційного права власності.

У конституційному поданні Верховний Суд наголошує, що надання особі права на апеляційний перегляд ухвали слідчого судді про передачу майна (речових доказів) для реалізації на підставі пункту 2 частини шостої статті 100 Кодексу під час досудового розслідування кримінального провадження, у якому нікому не повідомлено про підозру, є проявом гарантії виконання державою міжнародних зобов'язань зі створення умов із забезпечення кожному дієвого й ефективного юридичного захисту його конституційних прав і свобод відповідно до міжнародних стандартів, важливою гарантією відновлення порушених прав, свобод та інтересів людини, додатковим механізмом усунення помилок, допущених слідчим суддею, до ухвалення судом рішення по суті під час розгляду кримінальних справ або закриття кримінального провадження через сплив строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

1.1. На запит судді-доповідача Голова Верховної Ради України зазначив, що „порушене правове питання більшою мірою зумовлене особливостями правозастосування судами оскаржуваних норм КПК України, що може позначатися на ефективності реалізації права на судовий захист. Водночас питання апеляційного особою в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про передачу майна (речових доказів) для реалізації може бути предметом законодавчого вдосконалення".

1.2. Президент України щодо оспорюваних приписів Кодексу наголосив, що „у вказаних нормах ідеться не про всі види майна особи, яке може бути реалізоване, а про конкретно визначене певними характеристиками, які обумовлюють необхідність у негайному вирішенні питання щодо його

подальшого зберігання“; відсутність можливості апеляційного оскарження на цій стадії не свідчить про обмеження доступу до правосуддя, оскільки таке законодавче регулювання спрямоване на забезпечення того, що речові докази певної категорії не будуть утрачені через тривалі судові процедури.

2. Конституційний Суд України вважає за потрібне уточнити предмет конституційного контролю в цій справі.

Проаналізувавши зміст конституційного подання Верховного Суду щодо перевірки на відповідність Конституції України окремих приписів статей 309, 392 Кодексу, зокрема враховуючи фактичні обставини справи, Конституційний Суд України вважає, що предметом конституційного контролю у цій справі є окремі приписи частин першої, другої статті 309 Кодексу в тім, що вони унеможливлюють апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кодексу.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходить із того, що застосовними в цій справі є встановлені Конституцією України принципи верховенства права (частина перша статті 8), поваги до прав і свобод людини (частина друга статті 3), зокрема щодо непорушності права власності (частини перша, четверта статті 41) та права на судовий захист (частини перша, друга статті 55) в аспекті доступу до суду апеляційної інстанції (пункт 8 частини другої статті 129).

4. Інститут права власності, виступаючи гарантом індивідуальної свободи людини, є одним із центральних у конституційному порядку України. Конституційну роль права власності та значення його захисту Конституційний Суд України сприймає як цінність спільної конституційної традиції європейських держав.

4.1. Частина четверта статті 13 Основного Закону України, зокрема, проголошує, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання; усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

На розвиток зазначеної засади за статтею 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (частина перша); право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом (частина друга); ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (частина четверта); примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі й у порядку, встановлених законом, та за умови попереднього й повного відшкодування їх вартості; примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану (частина п'ята).

Досліджуючи конституційний імператив щодо непорушності права приватної власності, Конституційний Суд України у своїх рішеннях наголошував:

– „відповідно до Конституції України та загальновизнаних принципів і норм міжнародного права визнання, дотримання і захист права власності є обов'язком держави" (абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 16 жовтня 2008 року № 24-рп/2008);

– „Конституція України прямо встановлює заборону протиправного позбавлення власника права власності (частина четверта статті 41). Непорушність цього права означає передусім невтручання будь-кого у здійснення власником своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження майном, заборону будь-яких порушень прав власника щодо його майна всупереч інтересам власника та його волі" (перше, друге речення абзацу другого пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 11 листопада 2004 року № 16-рп/2004);

– „зміст права власності охоплює права володіння, користування і розпорядження власником своїм майном, які він здійснює на власний розсуд"

(абзац перший пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 9 листопада 2011 року № 14-рп/2011);

– „держава зобов'язана не лише належним чином унормувати відносини власності, а й, застосовуючи сукупність усіх юридичних засобів, забезпечити функціонування ефективного механізму здійснення та захисту права власності, оскільки гарантування особі державою вільного та на власний розсуд здійснення права власності є передумовою реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина“ [абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022].

4.2. Водночас гарантована частинами першою, четвертою статті 41 Конституції України непорушність права приватної власності не є абсолютною, що вбачається зі змісту окремих приписів цієї статті Конституції України і щодо чого неодноразово та послідовно Конституційний Суд України формулював свої юридичні позиції:

– „право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене, однак втручання у це право може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства. При обмеженні права власності в інтересах суспільства пропорційними можуть вважатися такі заходи, які є менш обтяжливими для прав і свобод приватних осіб з-поміж усіх доступних для застосування заходів“ [абзац сьомий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019];

– „головним обов'язком держави у сфері відносин власності є забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності. Одним із механізмів забезпечення такого захисту є законодавче врегулювання, у межах якого чітко та вичерпно встановлено, зокрема, підстави виникнення, припинення права власності, випадки правомірного обмеження права власності, підстави і порядок здійснення такого обмеження“ [абзац десятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022];

– «держава, втручаючись у право власності <…> має враховувати потребу забезпечення під час такого втручання „справедливого балансу“ в захисті зазначеного публічного інтересу та захисті права власності як одного з фундаментальних прав та зобов'язана досягти домірності в застосуванні юридичних засобів, за допомогою яких власника для задоволення певного публічного інтересу або позбавляють, або обмежують у здійсненні належного йому права власності» [абзац третій підпункту 4.10 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022].

4.3. Наведені юридичні позиції Конституційного Суду України щодо захисту права власності та меж його здійснення узгоджені з міжнародними зобов'язаннями України, зокрема Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та практикою її тлумачення Європейським судом з прав людини.

Згідно зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права (абзац перший); попередні приписи жодним чином не обмежують права держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за потрібне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів (абзац другий).

Так, у рішенні у справі *G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy* від 28 червня 2018 року (заява № 1828/06) Європейський суд з прав людини зазначив, що „оскільки абзац другий статті 1 Першого протоколу до Конвенції слід тлумачити у світлі загального принципу, викладеного в першому реченні абзацу першого цієї статті, має існувати розумний зв'язок пропорційності між застосованими засобами та метою, якої прагнуть досягти: Суд повинен визначити, чи було досягнуто справедливого балансу між вимогами загальних інтересів та інтересами окремої компанії. Ухвалюючи таке рішення, Суд визнає,

що держава має широкий простір обдумування щодо засобів, які мають бути використані, та щодо питання про те, чи є наслідки виправданими в загальних інтересах для досягнення поставленої мети“ (§ 293).

4.4. Конституційний Суд України зауважує, що особливого значення набувають питання виправданості й домірності втручання держави у конституційно гарантоване право приватної власності (стаття 41 Основного Закону України) у кримінальному провадженні.

Конституційний Суд України в Рішенні від 30 червня 2022 року № 1-р/2022 зазначив, що „принцип домірності (пропорційності) у сфері кримінального права проявляється, зокрема, у тому, що застосовані види покарання та (або) інші заходи кримінально-правового характеру мають бути домірними. Ця вимога є загальною, стосується всіх випадків застосування видів покарань, інших заходів кримінально-правового характеру, у тому числі й спеціальної конфіскації“ (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

Європейський суд з прав людини в рішенні *Anti-Corruption Foundation (FBK) and Others v. Russia* від 16 грудня 2025 року (заяви № 13505/20 та 138 інших) наголосив, що будь-який контроль над використанням майна державним органом повинен мати основу в національному праві належної якості, бути доступним для відповідних осіб, сформульованим із достатньою точністю та передбачуваністю та застосовуватися відповідно до принципів Конвенції (§ 89).

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України акцентує на тому, що державне втручання у право власності є допустимим, якщо воно засноване на законі та якщо збережено повагу до його сутності за умови дотримання принципу домірності, тобто коли конституційно виправданої мети досягають засобами, мінімально обтяжливими для осіб, яких вони стосуються, з урахуванням вагомості відповідних конституційних цінностей.

5. Суб’єкт права на конституційне подання порушує питання посиленого судового контролю (і захисту) у спосіб забезпечення права на апеляційний перегляд ухвал слідчого судді про передачу майна для реалізації.

5.1. Законодавець, окреслюючи завдання й засади кримінального процесуального законодавства, акцентує на захисті права власності у відповідних суспільних відносинах.

За Кодексом завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (стаття 2).

Конституційний Суд України, звертаючи увагу на роль засад галузевого законодавства як важливого каналу втілення конституційних цінностей у відповідні законодавчі приписи та сфери регулювання, наголошує, що до загальних засад, яким мають відповідати зміст і форма кримінального провадження, що визначені в частині першій статті 7 Кодексу, належить, зокрема, недоторканність права власності (пункт 9).

Така засада кримінального провадження, як недоторканність права власності, у розумінні частини першої статті 16 Кодексу полягає в тому, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому Кодексом.

Конституційний Суд України виходить із того, що законодавець, регламентуючи правовий режим арештованого майна у кримінальному провадженні (статті 170–174 Кодексу), зобов'язаний утілити в нього як конституційні гарантії права власності, так і засаду недоторканності права власності, визначену пунктом 9 частини першої статті 7 Кодексу.

5.2. Ураховуючи те, що порушене в конституційному поданні питання стосується, зокрема, передачі майна для реалізації на підставі ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кодексу, Конституційний Суд України вважає за потрібне дослідити також унормування порядку зберігання речових доказів.

5.2.1. За загальним правилом, визначеним у частині першій статті 100 Кодексу, речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160–166, 170–174 Кодексу. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов'язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість (перше речення частини четвертої статті 100 Кодексу).

Водночас окремі приписи статті 100 Кодексу передбачають випадки, коли зберігання речових доказів не є можливим за певних обставин.

Так, згідно з частиною шостою статті 100 Кодексу речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів або витрати із забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню:

1) повертаються власнику (законному володільцю) або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

2) передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

3) знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан;

4) передаються для їх технологічної переробки або знищуються за рішенням слідчого судді, суду, якщо вони відносяться до вилучених з обігу предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля.

„Речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними для забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абзаці першому цієї частини, такої самої вартості – для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом“ (абзац сьомий частини шостої статті 100 Кодексу).

Відповідно до частини сьомої статті 100 Кодексу у випадках, передбачених пунктами 2, 4 та абзацом сьомим частини шостої цієї статті Кодексу, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до слідчого судді Вищого антикорупційного суду, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно зі статтями 171, 172, 173 Кодексу; прокурор у випадку, передбаченому абзацом сьомим частини шостої цієї статті, не пізніше наступного робочого дня з моменту постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, із зверненням щодо

прийняття активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Підсумовуючи наведене, Конституційний Суд України констатує, що пункти 2, 3, 4 частини шостої статті 100 Кодексу визначають заходи стосовно майна (речових доказів у вигляді предметів, товарів або продукції), на яке було накладено арешт і зберігання якого через певні обставини є ускладненим та яке не може бути повернуто власникові або передано йому на відповідальне зберігання. Такими заходами є передавання для реалізації, технологічної переробки та знищення цього майна. Водночас частина сьома статті 100 Кодексу деталізує процесуальний механізм звернення та розгляду таких клопотань.

Конституційний Суд України також бере до уваги приписи частини восьмої статті 100 Кодексу, якими визначено, що реалізація, технологічна переробка або знищення речових доказів у випадках, передбачених цією статтею Кодексу, здійснюється в порядку, установленому Кабінетом Міністрів України, а у випадках, якщо такі речові докази передані Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, – відповідно до закону та ухвалених на його виконання актів законодавства.

5.3. Аналізуючи зміст пункту 2 частини шостої статті 100 Кодексу, який пов'язаний з предметом конституційного контролю й передбачає, що майно (речові докази) передають для реалізації за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, Конституційний Суд України зазначає, що ця нормативна конструкція вимагає наявності письмової згоди власника на передавання майна для реалізації. Із цих приписів статті 100 Кодексу також випливає покладання обов'язку на слідчого, прокурора повідомити власника майна про відсутність умов для його зберігання та про потребу у

передаванні його для реалізації. Водночас передбачено, що за відсутності письмової згоди власника майно може бути передано для реалізації за рішенням слідчого судді, суду.

Конституційний Суд України констатує, що встановлене законодавцем у пункті 2 частини шостої статті 100 Кодексу уможливлення передавання майна для його реалізації, зокрема і без письмової згоди власника майна, хоч і реалізується лише за умови ухвалення судового рішення, проте його слід визнати суттєвим утручанням у право власності, зокрема у право особи володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю (частина перша статті 41 Основного Закону України), та що „ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності“ (перше речення частини четвертої статті 41 Конституції України).

Із урахуванням того, що внаслідок реалізації майна особа – власник майна – опиняється в ситуації, коли прерогативи (правомочності) її права власності, які *expressis verbis* гарантовані Конституцією України, піддано інтенсивному державному втручанню, яке може спричинити незворотні наслідки, Конституційний Суд України вважає за потрібне дослідити достатність судового контролю за таким державним утручанням.

6. З огляду на наведене Конституційний Суд України дійшов висновку, що конституційним обов'язком законодавця під час утручання в право власності особи в кримінальному провадженні є запровадження такого регулювання, яке забезпечить конституційні гарантії у спосіб ефективного судового контролю у цьому питанні.

6.1. Однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України).

Конституційний Суд України у своїй практиці безпосередньо пов'язував питання інтенсивності (істотності) державного втручання в людські права у кримінальному провадженні з питанням гарантування судового захисту принаймні у двох судових інстанціях, тобто обов'язкової наявності апеляційного оскарження.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях сформулював низку юридичних позицій щодо розуміння пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, а саме:

– «Отже, право на судовий захист (частини перша, друга статті 55 Конституції України) передбачає не тільки можливість звернення особи до суду, а й, зокрема, право на обґрунтоване судове рішення, в тому числі можливість виправлення судової помилки судом другої інстанції. Апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого судом першої інстанції, є важливим для утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що є головним обов'язком держави (частина друга статті 3 Конституції України).

Конституційний Суд України, послідовно формулюючи юридичні позиції стосовно змісту права на судовий захист, окремо зауважує, що зміни до Конституції України, внесені Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)" від 2 червня 2016 року № 1401–VIII (набрав чинності 30 вересня 2016 року), відображають тенденцію до посилення конституційних гарантій щодо права на апеляційний перегляд справи та, відповідно, звуження розсуду законодавця в цьому питанні, що було втілено в новій редакції статті 129 Конституції України» [абзаци третій, четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020];

– „встановлений законодавцем обсяг судового захисту стосовно оцінки бездіяльності уповноважених державних органів має забезпечити ефективність судового контролю, який має бути забезпечений під час розгляду відповідних питань хоча б у двох судових інстанціях: законодавець має запровадити такий

обсяг судового контролю за бездіяльністю слідчого чи прокурора, <…> що дозволяв би здійснити ефективний судовий контроль щодо відповідних питань та <…> надати особі <…> реальний доступ до судового захисту“ [абзац третій пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020];

– „у державі, керованій правовладдям, юридичний механізм здійснення права на апеляційний перегляд справи має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист та спроможність запобігати негативним для особи наслідкам можливої судової помилки суду першої інстанції. Законодавець, щоб не чинити свавільно під час установлення обмежень або заборон на оскарження апеляційним порядком окремих процесуальних судових рішень (ухвал), повинен, зокрема, ураховувати юридичні наслідки, що настають для особи в результаті ухвалення судового рішення (ухвали), наявність інших, установлених процесуальним законом, дієвих механізмів захисту та поновлення порушених прав і свобод особи“ [абзац другий підпункту 4.3.2 підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023];

– „відповідно, відсутність права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді допускається: щодо тих ухвал, юридичні наслідки яких не спричиняють незворотного або настільки істотного втручання у конституційні права і свободи особи, яке буде неможливо вчасно та дієво усунути без звернення до суду апеляційної інстанції; якщо інші (альтернативні) засоби юридичного захисту, передбачені кримінальним процесуальним законом, спроможні гарантувати усунення наслідків можливого порушення прав особи, спричинених ухвалою слідчого судді, забезпечивши їх реальне поновлення“ [абзац шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 липня 2026 року № 6-р(II)/2026].

6.2. Наведений підхід відповідає і міжнародним зобов’язанням України, що випливають із міжнародних договорів, згоду на обов’язковість яких надала Верховна Рада України, практики їх тлумачення й застосування.

Так, Європейський суд з прав людини наголошував, що в статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) не встановлено вимоги до держав-учасниць засновувати апеляційні або касаційні суди; там, де такі суди існують, гарантії, що містяться у вказаній статті Конвенції, повинні відповідати також і забезпеченню ефективного доступу до цих судів [рішення у справах *Delcourt v. Belgium* від 17 січня 1970 року (заява № 2689/65), § 25; *Hoffmann v. Germany* від 11 жовтня 2001 року (заява № 34045/96), § 65]. Також Європейський суд з прав людини зазначав, що право на доступ до суду має бути „практичним та ефективним", а не „теоретичним чи ілюзорним", та що „це міркування набуває особливої актуальності у контексті гарантій, визначених статтею 6 Конвенції, з огляду на почесне місце, яке в демократичному суспільстві посідає право на справедливий суд" [рішення у справі *Zubac v. Croatia* від 5 квітня 2018 року (заява № 40160/12), § 77].

Водночас Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що держава має право встановлювати певні обмеження права осіб на доступ до суду; такі обмеження повинні бути обумовлені правомірною метою, не порушувати самої сутності цього права, а між цією метою і запровадженими заходами має існувати пропорційне співвідношення [рішення у справах *Ashingdane v. the United Kingdom* від 28 травня 1985 року (заява № 8225/78), § 57; *Krombach v. France* від 13 лютого 2001 року (заява № 29731/96), § 96].

Отже, виходячи з наведеного Конституційний Суд України висновує, що поширення конституційної гарантії апеляційного оскарження (пункт 8 частини другої статті 129 Основного Закону України) на окремі процесуальні судові рішення (ухвали) у кримінальному провадженні є виправданим із урахуванням таких критеріїв, як характер і значущість людського права, гарантованого Конституцією України, що підлягає захисту в кримінальному провадженні, а також ступеня інтенсивності державного втручання у таке право, зокрема настання незворотних наслідків, які можуть бути спричинені таким

утручанням, та неможливість їх дієвого усунення за допомогою інших засобів юридичного захисту, передбачених кримінальним процесуальним законом.

7. У цій справі предметом конституційного контролю є частини перша, друга статті 309 Кодексу в тім, що вони унеможливлюють апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кодексу.

Досліджуючи порушені у конституційному поданні питання в аспекті цієї справи, Конституційний Суд України констатував, що відповідно до пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кодексу передбачено реалізацію майна без письмової згоди власника майна за рішенням слідчого судді, суду, що свідчить про втручання в його право власності (стаття 41 Конституції України).

Конституційний Суд України, зважаючи на принцип *enumeratio ergo exclusio* [перерахування (включення) одного означає виключення іншого], дійшов висновку, що законодавець, застосувавши в регулюванні принцип вичерпного переліку в частинах першій, другій статті 309 Кодексу, по суті, заборонив (унеможливив) апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кодексу.

Конституційний Суд України наголосив, що „кримінальний процесуальний закон передбачає комплекс взаємопов'язаних засобів юридичного захисту, у межах якого апеляційне оскарження ухвали слідчого судді є одним зі способів судового контролю, але не єдиним. Альтернативні процесуальні механізми юридичного захисту в кримінальному провадженні мають те саме завдання із забезпечення контролю за законністю дій слідчого, дізнавача, прокурора або слідчого судді та покликані надати особі реальну можливість домогтися поновлення своїх прав і усунення негативних наслідків їх можливого порушення“ [абзац другий підпункту 2.7 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 липня 2026 року № 6-р(II)/2026].

Так, згідно з частиною третьою статті 309 Кодексу проти ухвали слідчого судді, яка апеляційному оскарженню не підлягає, можуть бути подані заперечення під час підготовчого провадження в суді.

Конституційний Суд України, здійснюючи узгіднене із Конституцією України системне ціннісне та цільове тлумачення частини третьої статті 309 Кодексу, зокрема, виснував, що „заперечення проти ухвали слідчого судді, яка не підлягає апеляційному оскарженню, є обов'язковими для розгляду і врахування судом“ [перше речення абзацу десятого підпункту 2.8 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 липня 2026 року № 6-р(II)/2026].

Юридична позиція, викладена Конституційним Судом України в Рішенні від 15 липня 2026 року № 6-р(II)/2026, щодо потреби врахування альтернативних процесуальних механізмів захисту людських прав у кримінальному провадженні була застосована в Рішенні від 21 липня 2026 року № 8-р(II)/2026 та розвинута в Рішенні від 14 жовтня 2026 року № 12-р(II)/2026, що були ухвалені за результатами конституційного контролю щодо окремих приписів статі 309 Кодексу в аспекті захисту майнових прав учасників кримінального провадження та інших осіб.

Зокрема, у Рішенні від 14 жовтня 2026 року № 12-р(II)/2026 Конституційний Суд України виснував, що „оцінка домірності втручання у права особи в кримінальному провадженні потребує аналізу приписів Кодексу в аспекті визначення ними альтернативних та ефективних процесуальних механізмів юридичного захисту права особи на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна“ (абзац п'ятий підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини).

На розвиток зазначених юридичних позицій Конституційний Суд України наголошує: попри те, що заперечення проти ухвали слідчого судді, яка не підлягає апеляційному оскарженню, загалом є обов'язковими для розгляду і врахування судом, однак у ситуації, коли негативні наслідки, що настають для особи в результаті постановлення відповідної ухвали слідчого судді, є

незворотними, суд позбавлений можливості на подальших стадіях кримінального провадження вживати ефективних заходів для відновлення порушеного права під час розгляду поданих проти такої ухвали заперечень.

В аспекті предмета цього конституційного подання Конституційний Суд України вважає, що подання заперечень проти ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кодексу, хоч і є доступними засобами судового контролю, однак не замінюють гарантованого Конституцією України повноцінного судового захисту права власності у разі, коли відповідне майно на час подання заперечень вже реалізоване. Крім того, розгляд поданих заперечень за будь-яких обставин не може забезпечити відновлення порушеного права, а саме можливості здійснення власником правомочностей щодо володіння, користування і розпорядження належним йому майном, гарантованих частиною першою статті 41 Конституції України.

Отже, Конституційний Суд України, констатуючи значущість права власності та інтенсивний характер державного втручання в це людське право в кримінальному провадженні, зокрема можливість настання незворотних наслідків щодо майна, належного власнику, акцентує, що оспорюваними приписами Кодексу не забезпечено ефективного судового захисту в спосіб апеляційного оскарження ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кодексу, що є порушенням права на судовий захист (частини перша, друга статті 55 Конституції України) в аспекті доступу до суду апеляційної інстанції (пункт 8 частини другої статті 129 Основного Закону України).

Водночас Конституційний Суд України наголошує, що подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді, суду про передачу майна для реалізації не тотожне зупиненню виконання цієї ухвали, а отже, обов'язком законодавця є запровадження такого регулювання, яке містить дієві процесуальні гарантії, які втілюють баланс відповідних конституційних цінностей та здатні запобігти

порушенню сутності права власності чи його непропорційному обмеженню в кримінальному провадженні.

На підставі зазначених міркувань Конституційний Суд України дійшов висновку, що частини перша, друга статті 309 Кодексу в тім, що вони унеможливлюють апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кодексу, суперечать частинам першій, другій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

8. У конституційному поданні Верховний Суд також порушує питання щодо перевірки на відповідність Конституції України частини третьої статті 309, статті 392 Кодексу.

Відповідно до частини третьої статті 309 Кодексу інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Статтею 392 Кодексу визначено судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку.

За частиною третьою статті 51 Закону України „Про Конституційний Суд України“ у конституційному поданні щодо конституційності акта (його окремих приписів) має зазначатися, зокрема, обґрунтування тверджень щодо неконституційності акта (його окремих приписів).

Відповідно до частини четвертої статті 63 Закону України „Про Конституційний Суд України“ сенат Конституційного Суду України чи Велика палата Конституційного Суду України закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 62 цього закону.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України вбачає, що, як випливає із конституційного подання, Верховний Суд не навів обґрунтування тверджень щодо невідповідності Конституції України частини третьої статті 309, статті 392 Кодексу, а отже, не дотримав вимог частини третьої статті 51 Закону України

„Про Конституційний Суд України“, що є підставою для закриття конституційного провадження у справі в частині перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) частини третьої статті 309, статті 392 Кодексу згідно з пунктом 3 статті 62 цього закону – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151[2], 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 51, 52, 62, 63, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частини першу, другу статті 309 Кримінального процесуального кодексу України в тім, що вони унеможливлюють апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кримінального процесуального кодексу України.

2. Частини перша, друга статті 309 Кримінального процесуального кодексу України, визнані неконституційними в тім, що вони унеможливлюють апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку пункту 2 частини шостої, частини сьомої статті 100 Кримінального процесуального кодексу України, утрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Закрити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) частини третьої статті 309, статті 392 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 3 статті 62 Закону України

„Про Конституційний Суд України“ – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов’язковим, остаточним і таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

ВЕЛИКА ПАЛАТА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ